

ROMÁN ZOLTÁN

A lisszaboni stratégiai célok és a kis- és középvállalatok
a jelölt országokban

Az Európai Unió lisszaboni céljainak teljesítése akadozik. A tíz kevésbé fejlett ország belépése – a hosszú távú kölcsönös előnyök mellett – az EU átlagos növekedési ütemét emelni fogja, de színvonalmutatóit erősen lehúzza. A csatlakozó országokban alacsonyabb foglalkoztatottsági színvonal mellett a munkahelyek kétharmadát a kis- és középvállalatok biztosítják. Ezeknek a megőrzéséhez a gyengébb versenyképesség gyors javítására van szükség. A cikkben adott áttekintés szerint az Európai Unió eddig kevés figyelmet fordított erre a problémára. A hatékony segítség nyújtásához a jelölt országok kis- és középvállalatainak helyzetéről megbízhatóbb statisztikákra, felmérésekre és elemzésekre lenne szükség. A támogatást nyújtó programokról, akciókról előzetes és utólagos hatáselemzések kellenének, nemzeti és közösségi szinten egyaránt. Az e téren való fejlődést – középpontba állítva a termelékenység és versenyképesség növelését – az integrált innováció-, vállalkozás- és kis- és középvállalati politika biztosíthatja.*

Journal of Economic Literature (JEL) kód: F150, L250, L570.

Hosszú és rövid távú hatások

1950 és 1990 között az egy lakosra jutó GDP az Európai Unióban az Egyesült Államokhoz viszonyítva 46-ról 71 százalékra emelkedett, de később e tendencia bizonytalanná vált, a különbség a versenyképességi mutatók és a foglalkoztatottság tekintetében nem csökken. Ezért időszerű, de merész elhatározás volt 2000 márciusában Lisszabonban a következő tíz évre elfogadott stratégiai cél kitűzése: „az Európai Unió legyen a világ legversenyképesebb és legdinamikusabb tudásbázisú, több és jobb munkahellyel és nagyobb szociális kohézióval, fenntartható növekedésre képes gazdasága”. Ezzel párhuzamosan az Európai Unió a további bővítésére vonatkozó határozatot is többször megerősítette, és 2002. október 9-én a korábbi 13 jelölt ország közül 10 országra véglegesítette: „a Bizottság úgy tekinti, hogy ezek az országok a gazdasági és *acquis* kritériumokat teljesítették, és 2004 kezdetétől a tagságra készek lesznek” (*Towards...* [2002] 33. o.). Az 2002. október 24–25-i elnökségi ülése megállapította: „a Koppenhágában 1993-ban elindított történelmi folyamat a földrész megosztottságának megszüntetésére meghozza gyümölcsét”.

Az EU bővítésétől nagy kisugárzású, jelentős eredményeket várnak *politikai, gazdasági és kulturális* téren egyaránt: a béke, a stabilitás és a jólét európai övezetének kiterjesz-

* Elhangzott a Nemzetközi Kisvállalati Társaság (International Council for Small Business) 2003. június 15–18-án Belfastban tartott 48. konferenciáján.

tését, a gazdasági növekedés és a munkahelyteremtés erősítését, magasabb életminőséget Európa polgárai számára, az Unió szerepének növelését a világ ügyeinek intézésében. Elfogadva a különböző EU-dokumentumok következtetéseit – hogy az EU és a csatlakozó országok számára a bővítés nullaösszegű játék, valamint hogy a bővítés hozamai meghaladják költségeit –, hozzá kell tenni ehhez az értékeléshez, hogy az időleges rövid távú negatív hatások számbavétele, kezelése és minimalizálása sem hanyagolható el. E törekvés mérlege az elemzés időhorizontjától, az egyes összetevők súlyozásától és nem utolsósorban attól függ, hogy mennyire vagyunk képesek csökkenteni a rövid távú kedvezőtlen hatásokat.

A jelölt országok eredményes bekapcsolása a lisszaboni stratégiai célok megvalósításába nagy kihívást jelent mind a jelölt országok, mind az Európai Unió számára: a közöttük lévő óriási különbség csökkentése, konvergenciájuk meggyorsítása a versenyképesség, a foglalkoztatás és a társadalmi kohézió tekintetében mindkét oldal számára elsődleges fontosságú. Az egy lakosra jutó GDP a jelölt országokban 2002-ben az EU-átlag 22–78 százaléka között, munkatermelékenységük színvonala az EU-átlag 31–74 százaléka között mozgott (1. táblázat). A jelölt országok maximuma és az EU-tagországok minimuma közötti különbség (Jelöltek-max – EU-min) a munkatermelékenység tekintetében a gazdaság egészét nézve 17 százalékpont. Az ágazatok szerint nagy a szóródás: mezőgazdaság 40, feldolgozóipar 8, építőipar 20, kereskedelem, szállítás, telekommunikáció 33, pénzügyi és üzleti szolgáltatások 31, közszolgáltatások 21 százalékpont.¹ A különböző versenyképességi rangsorolások hasonló divergenciát és az EU-tagországoiktól való elmaradást mutatnak (The World Competitiveness Yearbook, The Global Competitiveness Report stb.).

1. táblázat

Az egy lakosra és egy foglalkoztatottra jutó GDP az EU-átlag százalékában és a népesség száma a jelölt országokban

Ország	Egy lakosra jutó GDP, 2002	Egy foglalkoztatottra jutó GDP, 2002	Népesség száma, 2001 (millió fő)
Bulgária	25	31	7,9
Ciprus	78*	74	0,8
Cseh Köztársaság	59	56	10,2
Észtország	40	41	1,4
Lengyelország	41	51	38,6
Lettország	34	34	2,4
Litvánia	40	40	3,5
Magyarország	52	63	10,2
Málta	66*	–	0,4
Románia	24	28	22,4
Szlovákia	47	53	5,4
Szlovénia	72	71	2,0
Törökország	22	36	68,6

* 2000-re vonatkozó adat.

Forrás: Eurostat, Newcronos Database. A GDP vásárlóerő-paritásos átszámításával nyert adatok.

¹ Az egy lakosra jutó GDP összeméréséhez a vásárlóerő-paritás a devizaárfolyamnál feltétlenül realisabb alap, de ágazati termelékenységi összehasonlításokhoz összetettebb módszerek alkalmazására van szükség.

A csatlakozás a jelölt országok számára gyorsabb felzárkózást jelent egy élesebb versenykörnyezetben. Magasabb növekedési ütemük az ilyen EU-átlagot emelni fogja, de az Egyesült Államok *színvonalához* viszonyított EU-mutatókat csökkentti. Az ECFIN – az EU gazdasági-pénzügyi főigazgatósága – egy 2001. novemberi tanulmánya azt a becslést adta, hogy „a jelenlegi színvonalarányokat véve alapul, a 13 jelölt ország csatlakozása az EU vásárlóerő-paritáson számolt átlagos egy lakosra jutó GDP mutatóját több mint 20 százalékkal csökkenteni fogja” (*Real convergence...* [2001] 4. o.). A foglalkoztatás szintje – Ciprust és Csehországot kivéve – minden jelölt országban alacsonyabb az EU-átlagnál (ez jelenleg 64 százalék, a cél 2010-re 70 százalék elérése). Foglalkoztatási jelentésük szerint: „A jelenlegi adatokat véve alapul az egy lakosra jutó GDP 25 EU-országra számítva az átlagot 13 százalékkal, 27 országra számítva 18 százalékkal fogja csökkenteni (Törökország nem szerepelt e számításban – *Progress on the impact...* [2003]). A gazdasági és társadalmi kohézióról készített egyik legutóbbi EU-jelentés jelezte, hogy „az egyenlőtlenségek a belépni kívánó országok felvételével megkétszereződnek, (...) a bővítéssel a regionális egyenlőtlenségek is megkétszereződnek” (*Unity, solidarity...* [2001]).

A 13 jelölt országból a 10 kiválasztása jelentősen csökkentette a bővítés lehetséges hatásait, mert a 2004-ben még nem belépő három országban a legalacsonyabb az egy lakosra jutó GDP, és a 10 ország népessége együtt csak 74,5 millió, szemben a 13 ország 173,4 milliójával (lásd az 1. táblázatot). Mindazonáltal a lisszaboni stratégia megvalósulásának előrehaladásáról készített újabb értékelések fényében e kisebb hatás is komoly figyelmet érdemel. Az EU Tanács 2003. tavaszi üléséről adott jelentés szerint „míg a lisszaboni stratégia szinte minden területén előrehaladás volt észlelhető, ez általában sem nem volt eléggé gyors, sem nem volt eléggé koordinált ahhoz, hogy meg hozza azokat az eredményeket, amelyeket három évvel ezelőtt az államfők vagy a kormányok aláírtak” (*Choosing to grow...* [2003] 3. o.). Az EU gazdasági és szociális bizottsága úgy fogalmaz, hogy a lisszaboni stratégia „egy stratégia a bajban (...) megvalósítása jelentős késésben (...)”. (*Opinion of the European...* [2003] 3. o.)

Az Európai Gazdasági Bizottság 2000. évi 1. számú jelentésében, a gazdasági konvergenciát vizsgálva Európában, arra következtetésre jutott, hogy „semmilyen jele sincs annak, hogy a korábbi központi tervezést folytató országok és utódállamaik a 15 EU-tagország átlagos egy lakosra jutó GDP színvonalához az 1950 és 2000 közötti 50 évben közelebb kerültek volna. Ellenkezőleg, a kezdő és záró év mutatóinak összehasonlítása visszaesést jelez” (*UN ECE* [2000] 174. o.). Ugyanezt a következtetést vonta le *Maddison* [2001]. Adataik, számításai (gyakran becslések) ezt alátámasztják, bár felmerülnek kérdőjelek a központi tervezést folytató hiánygazdaságok és az átmeneti piacgazdaságok esetében az 1950. évi és a 2000. évi statisztikai mutatók összehasonlíthatóságát illetően. A következő EGB-jelentések már felzárkózási jelekre is utalnak, ezek a csatlakozás után bizonyára erősödnek, és hozzájárulnak majd ahhoz, hogy a 25 EU-tagországra számított *átlagos* növekedési ütemek magasabbak legyenek.

A munkatermelékenység növekedése a jelölt országokban bátorító jel (2. táblázat), de nem feledkezhetünk meg arról, hogy ez – a piacgazdaság megteremtését célzó reformok bevezetése mellett – elsősorban két körülménynek volt tulajdonítható (*Román* [2003]). Az egyik tényező a központi tervezést folytató országok – „teljes foglalkoztatottsága” mögött meghúzódó – jelentős *kapun belüli munkanélküliség* gyors, strukturális változásokkal párosuló felszámolása. Ahol ezt – és számos nem hatékony állami nagyvállalat és szövetkezet összeomlását – nem késleltették, néhány év alatt milliányi munkahely szűnt meg, és ezt csak részlegesen tudta pótolni a „vállalkozói boom”, a kis- és középvállalati szektor kiépülése. A kelet-európai régió minden országában (ide számítva Albániát és Jugoszlávia utódállamait is) visszaesett a foglalkoztatottság, és a

GDP együttesen 2001-ben éppen csak elérte a rendszerváltás előtti színvonalat. [Ugyan-
ebben az időszakban az Orosz Föderációban a foglalkoztatottság hasonlóan (83,5 szá-
zalék), a GDP még jobban (67,4 százalék) csökkent, és a munkatermelékenység is
visszaesett (79,3 százalék).]

2. táblázat

A GDP, a foglalkoztatottság és a munkatermelékenység a jelölt országokban 2001-ben,
1989=100

Ország	GDP	Foglalkoztatottság	Termelékenység
Bulgária	79,5	76,4	118,0
Cseh Köztársaság	103,3	85,4	121,0
Észtország	88,6	68,9	128,6
Lengyelország	128,0	87,8	145,8
Lettország	76,2	68,4	111,4
Litvánia	70,0	80,0	87,4
Magyarország	108,2	73,8	146,6
Románia	83,5	97,7	85,2
Szlovákia	104,5	84,8	124,1
Szlovénia	113,6	82,3	138,0
Kelet-Európa*	100,5	84,9	118,4

* Albániával és a korábbi Jugoszláviával együtt.

Forrás: UN ECE [2003] 224–227. o.

A termelékenységnövekedés másik fő forrása a jelölt országokban (időben és súlyát nézve jelentős különbségekkel) a *külföldi működőtőke beáramlása* volt. A külföldi érdekeltségű vállalatok lényegesen magasabb termelékenysége sajátos duális struktúrát hozott létre ezekben az országokban. Az ilyen különbségek, különösen a feldolgozóipari ágazatokban, tipikusak (lásd *Foreign owned...* [2001] 64–67. o.), de nem ilyen mértékben. A hazai tulajdonban lévő feldolgozóipari vállalatok termelékenységi színvonala a külföldi érdekeltségű vállalatokénak 1998-ban Csehországban és Lengyelországban 53, Észtországban 67, Szlovéniában 47, Magyarországon 35 százaléka volt (UN ECE [2001] 212. o.). Az Eurostat adatai szerint az egy órára jutó munkaerőköltség 2000-ben a jelölt országokban 4,21 euró, az EU-ban 8,10 és 28,60 között (Portugália, illetve Svédország) volt, de ez a multinacionális vállalatokat erősen motiváló különbség csökkenni fog (Clare [2002]). A külföldi működőtőke hosszabb távon a jelölt országokban csak akkor játszhat a jövőben is komoly pozitív szerepet, ha beáramlása a reálbérek és az egység-munkaerőköltség növekedése, a legvonzóbb privatizációs lehetőségek kimerülése, az EU pénzügyi kedvezményeket korlátozó szabályainak betartása mellett sem csökken lényegesen, és jelenleg igen szerény tovább gyűrűző hatását sikerül felerősíteni.

A kis- és középvállalatok a jelölt országokban

A jelölt országokban a csatlakozás közvetlen hatásai legérzékenyebben minden bizonnyal két területet érintenek, a mezőgazdaság mellett a kis- és középvállalatokat. Mindkettő e gazdaságok jelentékeny szegmense, különösen a foglalkoztatás tekintetében. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya az EU-ban 4 százalék, a jelölt országokban 4,9 százalé (Csehország és Ciprus) és 19,2 százalék (Lengyelország) között mozog. A kis- és

középvállalatokban foglalkoztatottak arányát 70 százalék körülnek jelzik, ez kevéssel az EU-átlag felett van.

A kis- és középvállalatok érzékenysége az egységes piacra vonatkozó felmérések és a korábbi csatlakozók tapasztalatai egyaránt figyelmeztetnek: „Minél nagyobb a vállalat, annál inkább lehetőségnek érzékeli az egységes piacot. Minél kisebb a vállalat, annál inkább fenyegető vonásait veszi számba.” (*The European Observatory...* [1997] 265. o.) A statisztika azonban azt mutatja, hogy a kisvállalatok a legtöbbször leküzdik a fenyegetéseket. 1988–2001 között az Európai Unióban a kisvállalatokban foglalkoztatottak aránya 3 százalékkal (a mikrovállalatoké 7 százalékkal) nőtt, a középvállalatoké 1, a nagyvállalatoké 2 százalékkal csökkent (*Observatory* [2002] 22. o.).

A jelölt országok kis- és középvállalatairól igen kevés összehasonlító adat, tanulmány, összegezés áll rendelkezésre. Az 1994–2000 között publikált hat terjedelmes európai kisvállalati jelentés (az *Observatory*-sorozat) nem foglalkozott az átmeneti gazdaságokkal. Ismétlődő ajánlások és kérések után a 2002. évi 2. számú jelentés végre tartalmazott „egy első rápillantást az EU jelölt országaira”. A 13 jelölt és a 19 európai ország aggregált adatai (3. táblázat) a vállalatok és a foglalkoztatottak hasonló vállalatnagyság szerinti struktúráját mutatja. A fő különbség a mikrovállalatok magasabb (a négy mediterrán országhoz: Görögországhoz, Olaszországhoz, Spanyolországhoz és Portugáliához hasonló) aránya a jelölt országokban. Ez ad magyarázatot arra, hogy az átlagosan ötfős vállalatnagyság a jelölt országokban kisebb, mint az Európai Unió hatfős átlaga. A jelentés az egyes jelölt országokról csak az átlagos vállalatnagyság (1999. évi) adatait tartalmazza, ezek: Ciprus, Magyarország, Málta, Törökország 4 fő/vállalat; Cseh- és Lengyelország 5 fő; Szlovénia, Románia 6 fő; Bulgária, Szlovákia 8 fő; Észtország 9 fő; Litvánia 11 fő; Lettország 15 fő (*Observatory* [2002]).

3. táblázat

A vállalatok nagyságkategóriák szerinti struktúrája a 13 jelölt országban és a 19 európai országban, 1999

Megnevezés	Kis- és középvállalatok				Nagyvállalat	Összes vállalat
	mikrovállalat	egyéb kisvállalat	középvállalat	együtt		
A vállalatok számának százalékos megoszlása						
A 13 jelölt ország	95,5	3,5	0,8	99,8	0,2	100,0
A 19 európai ország	93,1	5,9	0,8	99,8	0,2	100,0
A foglalkoztatottak számának százalékos megoszlása						
A 13 jelölt ország	40,1	15,2	16,7	72,0	28,0	100,0
A 19 európai ország	34,2	19,0	13,1	66,3	33,7	100,0
Átlagos vállalatnagyság, fő/vállalat						
A 13 jelölt ország	2	21	107	2	837	5
A 19 európai ország	2	19	94	2	1019	6

Forrás: *Observatory* [2002] 15. o.

Ezt az „első rápillantást” további adatokkal és a jelölt országokban és a jelölt országokra vonatkozóan másutt készített elemzésekkel bizonyára lehetett volna gazdagítani, és erre sor is kerül majd. A közép-európai jelölt országok által közreadott statisztika például lényeges különbségeket jelez nagyságkategóriák, szektorok, jogi formák és a vállalatsűrűség szerint is: a regisztrált vállalatok száma ezer lakosra Romániában 52, Szlovéniában 71, Szlovákiában 73, Lengyelországban 84, Bulgáriában 103, Magyarországon 112, Csehországban

206 (*Cestat* [2001] 116–118. o.). Valóban összehasonlítható adatokat a működő vállalatok számára ez a kiadvány nem (de ismereteim szerint más forrás sem) publikált.

Az Európai Bizottság részéről az Eurostat sok éve nagy aktivitással foglalkozik a jelölt országok kis- és középvállalati statisztikájának fejlesztésével és kiadványokban való közreadásával. Annak a programnak a megvalósítása (strukturális vállalati statisztika – SBS), amely vállalati nagyságkategóriák szerint kíván adatokat szolgáltatni, jelentősen előrehaladt, de a tíz és öt főnél kisebb adatszolgáltatók bevonása a vártnál hosszabb folyamatnak bizonyul. Egy másik, az úgynevezett DOSME (Demography of SMEs, kis- és középvállalati demográfia) programjuk adatait már több kiadványban közzétették és a legutóbbi *Enterprises in...* [2001] jelentésekben is. A DOSME program keretében mind a tíz középkelet-európai jelölt országban évente készített felmérésekkel nyert összehasonlítható adatok jó áttekintést nyújtottak a vállalatindítások számáról és jellemzőiről, de a működő vállalatok állományáról csak durván közelítő, kevésbé konzisztens információval szolgáltak.

A *Enterprises in...* [2001] 4. fejezetében arról is elemzést adott, hogy az induló vállalatok a jelölt országokban keresleti és kínálati oldalon milyen nehézségeket érzekeltek (169–198. o.). A DOSME-felmérések szerint a legtöbben finanszírozási nehézségekre, a számlák késői vagy elmaradó kiegyenlítésére és az éles versenyre panaszkodtak. Ha felvették volna a kérdőívre, minden bizonnyal hasonlóan rangsorolták volna a magas adó- és társadalombiztosítási, valamint az adminisztrációs terheket is. Magyar felmérések kiemelték a gazdasági környezet bizonytalanságából (túl gyakori és előre nem látható módosításaiból) és a gyenge jogérvényesítésből fakadó gondokat (*Román* [2000] 133–134. o.); egy cseh felmérés (*Bohata–Mladek* [1998] 164–165. o.) a törvények és szabályozások nem kellő átláthatóságából és a magas adó- és egyéb befizetési terhekből adódó nehézségeket.

Gyakrabban publikál újabban a jelölt országokról friss adatokat és rövid elemzéseket az Eurostat *Statistics in focus* című sorozata is. Az *Enterprises in Europe* című kiadványokat egy új sorozattal helyettesítik, címe: *SMEs in Europe*. A tervnek megfelelően 2000 végén megjelent első kötete a különböző források jó szintézise, de a strukturális vállalati statisztikára (SBS) alapozott 3. fejezete (Kis- és középvállalatok a jelölt országokban) még tükrözi az öt főnél kisebb vállalatok legalább becslésekkel való adatpótlásának késését, az ebből adódó nagy eltéréseket még nem sikerült kiküszöbölni. A 4. táblázat a munkatermelékenység színvonalának vállalati nagyságkategóriák szerinti különbségeiről e kiadvány adatait ezzel a fenntartással mutatja be.

4. táblázat

A munkatermelékenység színvonala vállalati nagyságkategóriák szerint 1999-ben
(nagyvállalatok = 100)

Ország	Mikrovállalatok	Kisvállalatok	Középvállalatok
<i>Feldolgozóipar</i>			
Csehország	39	56	78
Lettország	66	47	62
Litvánia	67	72	80
Magyarország	54	68	76
Románia	37	70	87
Szlovákia	80	96	92
Szlovénia	.	77	73
<i>Építőipar</i>			
Csehország	40	71	84
Magyarország	43	63	76

A CC BEST és a Charta teljesítési jelentés

A csatlakozást megelőző időszakban az Európai Unió évenként készített sorozatos jelentései elsődlegesen a gazdasági kritériumok és az *acquis követelmények* teljesítését vizsgálták, bár az Agenda 2000 jelentés már tartalmazott egy figyelmeztetést. „A jelölt országok kis- és középvállalatainak nemzetközi versenyképessége általában gyenge, annak ellenére, hogy alacsony bérekkel dolgoznak, a szociális és környezetvédelmi követelményeket nem teljesen elégítik ki és gyakran összefonódnak a szürke gazdasággal. (...) Az EU-tagság a csatlakozó országok sok kis- és középvállalatára, kitéve őket a nemzetközi versenynek, jelentős nyomást fog gyakorolni. Ennek a foglalkoztatásra kedvezőtlen hatása lehet.” (Agenda [1997] 129. o.) Az összegező és az országjelentések többnyire utalnak erre a versenyképességi lemaradásra, de mélyebben ennek kihívásaira, következményeire nem térnek ki.

Az Európai Bizottság csak a csatlakozás időpontjának közeledésével kezdte kiterjeszteni tanulmányainak vizsgálati körét, összehasonlításait és értékeléseit a jelölt országokra is. Mára már jelentős előrehaladást regisztrálhatunk e téren. A közzétett innovációs, vállalati és a kutatási eredménytáblák, a strukturális mutatók, a teljesítményértékelő és versenyképességi jelentések növekvő számban tartalmazzák a jelölt országok adatait is.² A jelölt országokkal foglalkozó speciális tanulmányok, munkaanyagok mellett az ipar-, az innováció- és a vállalkozáspolitikát átfogóan tárgyaló általános jelentések is tartalmaznak már egy Bővítés című fejezetet, de ezek a jelölt országok kis- és középvállalatainak sajátos helyzetét és problémáit csak érintőlegesen említik.

A volt KGST-országoknak a rendszerváltás után az Európai Unió sokféle segítséget nyújtott az átalakuláshoz, a kis- és középvállalatok megerősítésére erős hangsúlyt helyezve. Amikor 1994-ben egy nagy kis- és középvállalati konferenciát rendeztek Berlinben, az átmeneti gazdaságoknak egy külön szekciót szenteltek (ennek előkészítésére külön is összehívtak egy tanácskozást). Hasonló programokra sem az 1997-ben Milánóban rendezett következő kis- és középvállalati konferencián, sem később már nem került sor, egészen 2002-ig, a Mariborban április 23–24-én tartott CC BEST konferenciáig.³ Mariborban az EU Bizottság bemutatta ezt a CC BEST tanulmányt, egyes témáit szekcióülések megvitatták és a jelölt országok kormányainak képviselői aláírták az Európai Kisvállalati Chartához való csatlakozásukat. Mindez azt tanúsította, hogy korábbi hasznos, de többnyire esetleges, kevésbé összehangolt segítő lépései mellett az EU Bizottság már nagyobb figyelmet fordít az átmeneti gazdaságok kis- és középvállalati politikájának segítésére, igényeik, eredményeik, gyengeségeik értékelésére is.⁴

Az Európai Kisvállalati Charta aláírása egyben kötelezettségvállalását is jelentette az ebben foglalt feladatok teljesítéséről való évenkénti beszámolásra. 2002-ről a jelölt országok elkészítették jelentésüket és mind ezeket, mind az EU vállalati főigazgatóságának összegező jelentését már közzétették. A nemzeti jelentések közel 300 oldala igen gazdag, hasznosítható információkat nyújt az ezekben az országokban e területen megvalósított vagy tervezett intézkedésekről. Ezek a közigazgatási intézmények által készített jelentések többnyire az előremutató, eredményes intézkedésekre koncentrálnak, a *jelenlegi* helyzet

² Egy példa az európai innovációs eredménytáblából a *European Innovation...* [2002] Függelék E táblájához megkívánt 273 adatból a 13 jelölt országra vonatkozóan 183-at tudtak kitölteni, ebből 32 értéke haladta meg az EU-átlagot (21. o.).

³ CC a jelölt országok rövidítése, CC BEST az EU BEST (üzleti környezetet egyszerűsítő) munkacsapának a jelölt országokra alkalmazott elemző tanulmányát jelöli meg.

⁴ Ez volt egyébként az Európai Kisvállalati Társaság (ECSB) A kis- és középvállalatok és a kis- és középvállalati politika az átmeneti gazdaságokban címmel Budapesten, 1998 áprilisában, nagyobb számú nemzetközi szervezet részvételével tartott konferenciájának egyik fő ajánlása.

értékelésével, problémáival – arra, hogyan ítélik ezt meg a kis- és középvállalatok, a vállalkozók – különböző fokon térnek ki. Egyes országokban a jelentés tervezetét a Chartában nyomatékosan ajánlott társadalmi párbeszéd keretében megvitták. Ezt célszerű lenne valamennyi jelölt ország számára ajánlani. A nemzeti beszámolókról készített összefoglaló jelentés a Charta struktúrája szerinti akcióirányokat vizsgálja:

- vállalkozásra való oktatás és képzés,
- olcsóbb és gyorsabb indulás,
- jobb törvénykezés és szabályozás,
- szakmai ismeretek,
- az on-line hozzáférés biztosítása,
- az egységes piac jobb kihasználása,
- adó- és pénzügyek,
- a technológiai teljesítmény erősítése,
- sikeres üzleti modell és magas színvonalú támogatás,
- a kisvállalati érdekképviselet erősítése uniós és nemzeti szinten.

A feladatok kísérleti rangsorolása bizonyára nagy eltéréseket mutatna mind országok szerint, mind a megkérdezett szakértők háttérétől függően. A jelentés összeállítói a fő problémát a *finanszírozás, a vállalkozás és az adminisztráció egyszerűsítésében* látják. Az Európai Kisvállalati Társaság említett koncepciójáról készített beszámoló (*SME Forum and...* [1998]) az átmeneti gazdaságok kis- és középvállalatainak fő problémáit gyenge versenyképességükben, tőkeszegénységükben, növekedésre való csekély törekvésükben és képességükben jelölte meg; kis- és középvállalati politikájuk fő hiányosságait pedig a konzisztencia, a szubszidiaritás, az átláthatóság, a társadalmi párbeszéd és a kis- és középvállalati érdekek artikulációjában látta. Az átmeneti gazdaságokban a tőkehiány és a gyenge növekedési képesség együtt jár az felduzzadt adminisztrációval. E problémákat örökségként a vállalkozást illetően az súlyosbítja ezekben az országokban, hogy korábban megakadályozták az egyéni vagyon felhalmozását és hosszabb vállalkozói tapasztalat megszerzését, s a bürokrácia hatalmának érvényesítése terén sokan szereztek korábban tapasztalatot, ennek folytatására hajlamot, az ennek ellensúlyát képező gazdasági kamarák és önkéntes tagságú szakmai szervezetek pedig nem épülhettek ki.

Következtetések

Az Európai Unió szokásos évenkénti kis- és középvállalati jelentése a jelölt országok számára *különböző szinteken* nyújtott segítséget így összegezte:

1. a politikák, a szabályozás és a törvényhozás kiigazítása és javítása;
2. az üzleti környezet javítása beruházásokkal mind a fizikai, mind a tudás infrastruktúráját tekintve;
3. vállalati ügynökségek és szövetségek erősítése; és
4. közvetlen vállalati támogatás.

E négy szintű támogatást célszerű folytatni, de mi következik a lisszaboni stratégiai célokból és az újabb fejleményekből – figyelemmel a kis- és középvállalatok jelenlegi helyzetére a jelölt országokban. Három akcióirányt javasolok.

1. A jelölt országok kis- és középvállalatainak helyzetéről nem rendelkezünk kellő ismerettel, ezt pótolni kell. A főbb eszközök, utak ehhez a következők:

- a vállalati szintű, a kis- és középvállalati és a vállalatdemográfiai statisztikák és elemzések javítása (ezt az Eurostat és OECD közös programjai is előirányozzák);

- a jelölt országok bekapcsolása a folyó vállalkozási és kis- és középvállalati empirikus felmérésekbe, és rájuk vonatkozó „testre szabott” felmérések készítése;
- a kapcsolódó tanulmányok és kutatások³ alapján szerzett eredmények szintetizálása;
- a jelölt országokban folyó vállalkozás- és kisvállalat-kutatások és kis- és középvállalati konferenciák, műhelyviták, valamint a jelölt országok kutatói konferenciarezsztvételeinek a támogatása;
- összehasonlító kutatások kezdeményezése a jelölt országok kis- és középvállalati statisztikáját befolyásoló olyan sajátos körülményekre vonatkozóan, mint a vállalatindítás engedélyezésének és egyéb szabályozásoknak a különbségei, a „nem megfigyelt” gazdaság nagysága, az úgynevezett hibrid, második tevékenységként folytatott és a korábbi munkaviszonyt takaró látszatvállalkozások száma és aránya.

2. *Előzetes és utólagos hatáselemzések készítése a támogató programokról, lépésekről – nemzeti, regionális és közösségi szinten egyaránt.* Az Európai Unió tagországaiban hatáselemzések készítése kiérlelt módszertan alapján mind jobban teret nyerő gyakorlat. Ez a jelölt országokban nem kellően ismert, és a közigazgatás nem érez motivációt ennek bevezetésére vagy legalább arra, hogy az ehhez szükséges információt rendelkezésre bocsássa. A pénzügyi adatok és a támogatásban részesülő kis- és középvállalatok száma mellett (ez gyakran csupán néhány ezer a több százezerből) vizsgálni kell a kedvezményezett kiválasztási folyamatát és még inkább a támogatás eredményét, alkalmazott formáinak hatékonyságát. A EU Bizottság kis- és középvállalati jelentése pénzügyi adatokat is közöl, hatáselemzéseket ritkán. Még mindig érvényes az előző év kis- és középvállalati jelentésének megállapítása „az előrehaladás mellett több javítani való maradt, különösen a kis- és középvállalati programok hatásának értékelése terén” (*SMEs in Europe...* [2002] 142. o.).

3. *A termelékenység a versenyképesség kulcsa. Integrált innováció-, vállalkozás- és kis- és középvállalati politikára van szükség.* A jelölt országokra is érvényes, hogy: „a termelékenység: a versenyképesség kulcsa az európai gazdaságok és vállalatok számára” (*Productivity...* [2002]). Minthogy ez az EU-dokumentum nem tárgyalja a jelölt országok termelékenységi helyzetét és a bővítés termelékenységi hatásait, fontos lenne e kérdések további tanulmányozása, különösen a kis- és középvállalatok, a bővítés következményei, hatásai szempontjából. E vizsgálódásokat hasznosítani lehetne és kellene a jelölt országok nemzeti fejlesztési terveinek véglegesítéséhez és megvalósításához, annál is inkább, mert e programok a versenyképesség növelését és a kis- és középvállalatok erősítését prioritásként tartalmazzák.

A Bizottság nemrégén két, e kérdéseket közvetlenül érintő dokumentumot tett közzé és bocsátott vitára: a Vállalkozás Európában című zöld könyvet (*Entrepreneurship* [2003]) és az Innovációpolitika az EU közelítésének korszerűsítése a lisszaboni stratégia tükrében kiadványt (COM/2003/11/final). Ezek fő megállapítása: integrált innováció-, vállalkozás- és kis- és középvállalati politikára van szükség. E feladatok integrálása összhang teremtését igényli az általános vállalatpolitika és a kis- és középvállalati politika, az új vállalatok indulásának, mozgékonyágának, túlélésének és a belső vállalkozásoknak az (intrapreneurship) ösztönzése terén, elfogadva mind az önálló (önfoglalkoztató) és az alkalmazotti státus támogatását.

Az OECD vállalatdemográfiai vizsgálatai szerint a termelékenység növekedésében je-

³ Ezek különböző EU főigazgatóságokhoz (eredménytáblák, teljesítményértékelések stb.) és más nemzetközi szervezetekhez (OECD, Világbank stb.) tartoznak, illetve a jelölt országok helyzetét tárgyaló konferenciákon, műhelyvitákon készülnek.

lentős szerepet játszik az új piacra lépők versenyélénkítő és struktúraalakítást előmozdító hatása, de a „vállalaton belüli növekedés” a domináns (OECD [2003] 134. o.). További harmonizáció szükséges a foglalkoztatást, a szociális kohéziót és a növekedés fenntarthatóságát kitűző lisszaboni stratégiai célok között is. A törekvés *egyidejűleg* magasabb termelékenység és nagyobb foglalkoztatottság elérésére, az élesebb verseny és a nagyobb szociális kohézió követelményeinek kielégítésére, legalábbis rövid távon, konfliktusos helyzeteket hozhat létre. A jelölt országok ezt gyakran fogják tapasztalni, és minthogy nincs gyakorlatuk a megoldásukban, ehhez is segítséget igényelnek.

Hivatkozások

- AGENDA [1997]: Agenda 2000. For a stronger and wider Union. Document drawn up on the basis of COM(97) final. European Commission, Bulletin of the European Union, Supplement 5/1997.
- BOHATA, M.–MLADEK, J. [1998]: Development of the SME sector in the Czech Republic. megjelent: The Hungarian SME Sector Development in Comparative Perspective, C. I. P. E., Budapest.
- CC BEST Report [2001]: Report on the candidate countries' measures to promote entrepreneurship and competitiveness. Volume I-II. SEC(2001)2054. European Commission, Enterprise Directorate-General.
- CESTAT [2001]: Statistical Bulletin. Cestat, No. 4.
- CHOOSING TO GROW... [2003]: Choosing to grow: knowledge, innovation and jobs in a cohesive society. Report to the Spring European Council on the Lisbon strategy of economic, social and environmental renewal. Com 5. 2003. március 21. Brüsszel.
- CLAIRE, R.–PATERMASTER, A. [2002]: Labour Costs Survey 2000. Statistics in focus, Theme 3–23/2002. Eurostat, European Communities.
- CREATING AN ENTREPRENEURIAL... [2003]: Creating an entrepreneurial Europe. The activities of the European Union for small and medium-sized enterprises (SME). European Commission, SEC(2003)58, Brüsszel.
- ENTERPRISES IN... [2001]: Enterprises in Europe. Sixth Report. European Commission DG XXIII–Eurostat.
- ENTREPRENEURSHIP... [2003]: Green Paper in Europe. European Commission.
- EUROPEAN INNOVATION... [2002]: European Innovation Scoreboard. European Commission, Brüsszel.
- FOREIGN OWNED... [2001]: Foreign owned enterprises in the EU. Results for eight Member States. Data 1997. European Commission–Eurostat.
- MADDISON, A. [2001]: The World Economy: A Millennial Perspective. Development Centre Studies, OECD, Párizs.
- OBSERVATORY [2002]: SMEs in Europe, including a first glance at EU candidate countries. Observatory of European SMEs, No. 2.
- OECD [2003]: The Sources of Economic Growth in OECD Countries. OECD, Párizs.
- OPINION OF THE EUROPEAN... [2003]: Opinion of the European Economic and Social Committee on The Lisbon Strategy and Sustainable Development. SC/021, Brüsszel.
- PRODUCTIVITY... [2002]: Productivity: The Key to Competitiveness of European Economies and Enterprises. COM/2002/262 final. European Commission, Brüsszel.
- PROGRESS ON THE IMPACT... [2003]: Progress on the impact of the Joint Assessment Papers on employment policies in candidate countries. COM/2003/37 final. European Commission, Brüsszel.
- REAL CONVERGENCE ... [2001]: Real Convergence in Candidate Countries. Past Performance and Scenarios in the Pre-Accession Economic Programmes. European Commission, ECFIN/708/2001. Brüsszel.
- REPORT ON THE IMPLEMENTATION... [2003]: Report on the implementation of the European Charter for Small Enterprises in the Candidate Countries for accession to the Union. European Commission, SEC(2003)57. Brüsszel.

- ROMÁN ZOLTÁN [2000]: Legal environment in Hungary. Megjelent: Legal aspects of SME development & best practice in simplification of SME legal environment. Proceedings, Mednarodna Konferenca, április 6–7. Maribor, Szlovénia.
- ROMÁN ZOLTÁN [2003]: Catching Up or Falling Behind? Megjelent: EPI, European Productivity Ideas, Finale Issue Productivity for our Future. március, Brüsszel.
- SME FORUM AND ... [1998]: SMEs and SME Policy in the CEECs. SME Forum and Conference. ECSB Newsletter, május, 4–12. o.
- SMEs IN EUROPE... [2002]: SMEs in Europe: Competitiveness, innovation and knowledge-driven economy. European Commission–Eurostat.
- TOWARDS... [2002]: Towards the Enlarged Union. Strategy Paper and Report, European Commission, Brüsszel.
- THE EUROPEAN OBSERVATORY... [1997] The European Observatory for SMEs, Fifth Report, Luxembourg.
- UN ECE [2000]: Economic Survey of Europe. No. 1. United Nations, Genf.
- UN ECE [2001]: Economic Survey of Europe. No. 1. United Nations, Genf.
- UN ECE [2003]: Economic Survey of Europe. No. 1. United Nations, Genf.
- UNITY, SOLIDARITY... [2001]: Unity, solidarity, diversity for Europe, its people and its territory. Second Report on Economic and Social Cohesion. European Commission, Brüsszel.